

Izvorni znanstveni članak
UDK 811.163.42'367:259(497.5 Lovran) "14/17"

Ana Kovačević*, Lucija Turkalj**

Zapažanja o sintaksi *Kvaderne kapitula lovranskoga*

U radu se, na temelju transliteriranoga izdanja Damira Viškanića, raščlanjuju i opisuju odabrane i dosada neistražene sintaktičke teme čakavsko-glagoljskoga dijela Kvaderne kapitula lovranskoga. Obradena je sintaksa padežnih i glagolskih oblika, negacija, položaj atributa u imenskoj skupini i izricanje posvojnosti. U Kvaderni kapitula lovranskoga potvrđena je u hrvatskome jeziku dosada nezapažena pojava ponavljanja niječne čestice ne ispred finitnoga i nefinitnoga dijela složenoga glagoljskoga oblika. Sve su navedene teme prilog dijalektologiji i povijesnoj gramatici hrvatskoga jezika.

Ključne riječi: Kvaderna kapitula lovranskoga, čakavsko narječje, sintaksa padeža, sintaksa glagola, negacija, atribut, red riječi, posvojnost

1. Uvod

Kvaderna kapitula lovranskoga najvažniji je i zasada najobimniji poznati lovranski glagoljski spomenik koji, zbog duge povijesti lociranja i nalaženja,¹ nije bio podvrgnut sustavnijim istraživanjima. Zahvaljujući faksimilnome i transliteriranome izdanju Damira Viškanića iz 2002. godine,² cjeloviti je tekst *Kvaderne* dostupan i raspoloživ za različita povijesna, gospodarska i jezikoslovna istraživanja. Tekst je ovoga pravnoga glagoljsko-latiničnoga rukopisa nastajao tijekom triju stoljeća, od 15. do 18. stoljeća, a sadržajem obuhvaća inventar, zakupne ugovore, regule (propise i odluke), matičnu

* Dr. sc. Ana Kovačević znanstvena je suradnica u Staroslavenskome institutu, Demetrova 11, 10000 Zagreb. Elektronička pošta: ana.kovacevic@stin.hr.

** Dr. sc. Lucija Turkalj znanstvena je novakinja/viša asistentica u Staroslavenskome institutu, Demetrova 11, 10000 Zagreb. Elektronička pošta: lucijat@stin.hr.

¹ V. Sanković, Ivana, „Lovranska glagolitica i dosadašnja istraženost“, *Zbornik Lovranščine*, knj. 1, 2010., str. 289-293.

² Viškanić, Damir, *Quaderna capituli Lovranensis/Kvaderna kapitula lovranskoga*, Katedra Čakavskoga sabora Opatija – Adamić, Lovran – Rijeka, 2002. Viškanić glagoljicu transliterira latiničnom majuskulom dok će se u ovome radu primijeniti latinička minuskula s velikim početnim slovima za vlastita imena i početak rečenice.

knjigu, oporuke i razne druge upise kapitula u Lovranu.³ Latinicom su od 17. stoljeća uneseni zapisi na talijanskome jeziku,⁴ dok se hrvatski jezik bilježi glagoljicom. Hrvatski jezik *Kvaderne kapitula lovranskoga* čakavske je osnovice, a pravna narav teksta sugerira da bi bila riječ o čakavštini koja u većoj mjeri zrcali govorni jezik svoga vremena nego što bi to kakav književni tekst mogao.

U ovome se radu *Kvaderna* istražuje isključivo kao jezični spomenik. Prednost se daje sintaktičkim temama od kojih su obrađeni nesamostalni padeži, glagolski oblici, položaj atributa u imenskoj skupini, negacija te izricanje posvojnosti.

2. Sintaksa Kvaderne kapitula lovranskoga

2. 1. Nesamostalni padeži

Iz *Kvaderne* se mogu izdvojiti sljedeći nesamostalni padežni oblici i njihova uočljiva značenja:⁵

2. 1. 1. Genitiv

Pridjevski se genitiv (imenica u genitivu ima ulogu emfatičkoga pridjeva koji ograničuje poveznju imenicu opisujući je, definirajući ili kvalificirajući) može ostvariti kao objasnidbeni genitiv i posvojni genitiv. Potonji može biti besprijedložni (*poli vinograda* Mateja Lesice (17.A), *sin Jakova Polčića* (17.A), *na prošnu* toga suca Mateja (7.A)) ili prijedložni, tj. s prijedlogom *od* (*popom* od Lovrana (2.A), *ku (j)e kupila Sorlina* od Matkovića (2.A)). Prijedložni je posvojni genitiv rezultat romanskoga utjecaja na dalmatinske i primorske govore,⁶ a može se opisati i kao podvrsta ablativnoga genitiva. Dijelni genitiv potvrđuju primjeri poput *jedna južina soldi* (1.A), *da ima rečeni Hatan dat livela* (17.A), dok je prepoznatljiviji genitiv negacije u primjeru *ako li ne bi rečeni Hatan ili nega redi plačali livela vsako leto* (17.A). Priložni genitiv, kojim se izražavaju mjesne i vremenske okolnosti odvijanja radnje, jednako kao i posvojni genitiv, može biti besprijedložni, č.f.n.e.

---

³ V. Viškanić, Damir, nav. dj., str. 16, 21.

⁴ V. Sanković, Ivana, nav. dj., str. 293.

⁵ U sintaksi padeža nasljeđuje se terminologija i pojmovlje iz: Wallace, Daniel B., *Greek Grammar Beyond the Basics*, Zondervan Publishing House, Grand Rapids, Michigan, 1996. Nesamostalnim padežima smatraju se svi padeži osim nominativa i vokativa, od kojih potonji nije ni potvrđen u raščlanjenom rukopisu.

⁶ Usp. Kuzmić, Boris, „Jezik hrvatskih pravnih tekstova“, u: Bičanić, Ante (gl. ur.); Damjanović, Stjepan (ur.), *Povijest hrvatskoga jezika. 1. knjiga: Srednji vijek*, Croatica, Zagreb, 2009., str. 437.

(1576) pervara *dan prvi* (16.B), i prijedložni, tj. s prijedlozima *za i poli: za* negova života (77.B), *poli* vinograda (1.B). Objektivi genitiv dolazi u sintagmama s glagolskim imenicama poput *na dan usećenija glavi svetoga Ivana* (5.B).

2. 1. 2. Akuzativ

Akuzativ je, kao što je rečeno, najčešće neobilježeni padež neizravnoga objekta. Taj objekt može biti i unutarnji objekt, kao u primjeru: *fadigat* dobru fadigu (82.A). Drugo mu je važno značenje izražavanje mjesta i vremena, slično kao genitiv, pa je tada riječ o priložnome akuzativu: *med* meje kapitulske (4.A), *vsako* leto (5.A), *na* ta dan (78.B), *poli* vinograd *svetoga Martina* (4.A) i dr. Priložni akuzativ može označavati i način odvijanja glagolske radnje: *A mi rečeni popi smo dlužni vsaku nedelu mladu na glas misu reč* (2.A).

Enklitički oblik akuzativa lične zamjenice ženskoga roda uglavnom je oblika *ju* (*sada mu ju daše* (79.B), *da mu ju imejte pustit* (20.B)), što je i obilježje pravnih tekstova ranijih razdoblja,⁷ ali potvrđena je i enklitika *je*: *da (j)e mozi pustit* (6.B).

2. 1. 3. Dativ

Dativ je i u povijesnim razdobljima hrvatskoga jezika najprepoznatljiviji kao padež neizravnoga objekta, tj. namjene i usmjerenosti radnje: *davat* rečenom plvanu (82.A), *k* go(spodi)nu plvanu Franuliću (71.B) i dr.

Zanimljivi su i dativi iz *Matične knjige kršćenih*. U njoj se, primjerice, krštenik ili krštenica identificira s obzirom na roditelje, pa tako 1574. *be kršćena Barbara hći Ivana Čaćeta* i *be kršćen Ivan sin Mihe Lesičića* (F.G.). U oba je primjera u imenu oca riječ o posvojnomo genitivu. Od 17. stoljeća javljaju se drukčije konstrukcije, i to s dativom, npr. 1622. *kersti p(op) A(nton) M(avrić) sina Mihovila Martinu Beliniću* (55.B), a 1623. isti je pop krstio *hćer Agniju Ivanu Tomičiću* (56.A). Po analogiji s genitivom, ovdje bi se možda moglo govoriti i o posvojnomo dativu iako je prepoznatljivo i opće dativno značenje usmjerenosti i namjene.

2. 1. 4. Lokativ

Lokativ mjesta uvijek je, naravno, prijedložni: *v kapitule* (1.B), *u toj nereze* (17.A), *na Kaleh* (4.A), *na cimiteru* (6.B) i dr. Isto vrijedi

⁷ Isto, str. 434.

i za lokativ načina, tj. priložni lokativ koji označava način odvijanja glagolske radnje: *da ima rečeni pop Ivan o svoem spraviti tu intradu* (75.B), *I da ima rečeni pop Ivan rečeni vinograd držati v dobre ordine kako se pristoi* (75.B).

2. 1. 5. Instrumental

Instrumental također može označavati mjesto. Takav instrumental mjesta dolazi u prijedložnom izrazu s prijedlogom *pred*, npr. *pred gradom* (6.B). Instrumentale sredstva potvrđuje primjer *nasaditi ča manka* tersjem ulikami i drugim voćem (8.B). Instrumental je društva lako prepoznatljiv zbog prijedloga *s*: *zaedno z drugimi popi* (68.A), *vsii rečeni redovniki zaedno s manu plovanom* (10.A). Sličan mu je prijedložni instrumental načina/popratnih okolnosti: *fitasmo s tem patom i obligacionom* (6.B), koji može biti i besprijedložan; *vsako leto mozi rečeni Blaž rečene zemle pustiti svoem sinom* večnim zakonom (79.B). Zanimljiv je primjer besprijedložnoga instrumentala društva u primjeru *kum be Miha Mohorović i svoju ženu Margaretu* (57.A).

2. 2. Glagolski oblici

Infinitivom se tvore analitički oblici, ponajviše oni s glagolom *imati* u debitivnom/obvezatnom značenju: *da ima i imeju rečeni Anton ili nega redi davati vsako leto plovanu i redovnikom* (20.A/B). S glagolom *biti* tvori futurski složeni oblik: *budu veće* potrebovati (79.B/80.A). Infinitiv kao dopuna značenjskom glagolu može biti afirmativnoga i prohibitivnoga značenja: *mozi rečeni plvan i redovniki lovranski vzeti rečeni vert* (82.B), *tako mu ga ne mozite vzeti* (76.A), *činiše postaviti v kvadernu kapitula lovranskoga* (14.A). U netom navedenim primjerima vidljiva je i perifrastična tvorba zanijekanoga prohibitiva tvorenoga s pomoću imperativa glagola *moći* (*mozi, mozite*) i infinitiva, što je praslavenska konstrukcija. Zanimljivo je da se u tekstu osim zanijekanih pojavljuju i potvrdni oblici, što može biti pokazatelj da je to još živa kategorija u govoru (vjerojatno pod romanskim utjecajem: usp. lat. *noli(te)* + inf.)⁸. Infinitiv pak svrhe dolazi s prijedlogom *za*, npr. *ča bi za potrebu za učiniti kuću* (20.B).

⁸ Osim u južnoslavenskim spomenicima, potvrdni i zanijekani prohibitiv postoje i u istočno-slavenskim spomenicima. Usp. Pičhadze, Ana, „Perifrastičeskij prohibitiv v drevnerusskom“, u: *Miscellanea Slavica. Sbornik statej k 70-letiju Borisa Andreeviča Uspenskogo*, Indrik, Moskva, 2008., str. 228-238. O zanijekanom prohibitivu u hrvatskom crkvenoslavenskom usp. Mihaljević, Milan – Reinhart, Johannes, „The Croatian Redaction: Language and Literature“, *Incontri linguistici*, sv. 28, 2005., str. 64.

Od participa je obilato potvrđen aktivni particip preterita drugi u tvorbi perfekta (*ki je uživao i uderžao za svoga života* (J.V.3)), pluskvamperfekta (*ke (j)e bila pustila Marica* (80.A)) i kondicionala (*ako li ne bi toga overšil* (83.B)). Pasivni particip preterita potvrđen je u atributnoj službi, rečeni *nedelnik* (21.A) (*rečen* je inače jedan od najčešćih atributa u *Kvaderni*), postavljeni *pravadnik* (21.A), te u tvorbi pasiva, be kršćena (F.G.), bi postavljen (85.B), be učineno (84.A) i dr. Aktivni particip prezenta također ima službu sročnoga atributa: *Martinu Mariću od Veprinca, na ovoj kuntrade stanućemu i za se primluću* (8.A), te dopune predikatu: *pride ... Andrei Dumičić proseć da bi mu dali jedan vrt* (14.B). Dopuna je predikatu i aktivni particip preterita prvi: *i tako se mi svečavši meju sobu (j)esmo mu ga dali* (83.B). O participima će biti riječi i u 2. 4.

Od jednostavnih glagolskih vremena u *Kvaderni* je *kapitula lovranskoga* potvrđen prezent: *Te plaćaju kapitulu lovranskomu* (5.A), *ostali popi kapitula lovranskoga daju sucu Petru Mravu* (15.A), *To plaća Mikula Mrzlić* (3.B), premda je gotovo uvijek riječ o relativnoj, tj. nepravoj sadašnjosti što ne čudi s obzirom na sadržajnu i funkcionalnu narav teksta. Za prošlost se, osim perfekta i pluskvamperfekta o kojima je bila riječ u obradi participa, rabi još i aorist: *zgovoriše se meju sobu* (71.B), *k tomu biše počtovani redovnici* (81.A), *učiniše meju sobu račun* (75.A), te rjeđe imperfekt: *To behu dvoiki* (56.A), *vsaki svoju navlastitu ruku se podpisahu* (10.A). Posljednji je primjer zanimljiv jer je riječ o svršenom glagolu za koji bi se očekivao aoristni oblik *podpisaše*, a ne imperfekt.

2. 3. Položaj atributa u imenskoj skupini

Iako se iz današnje perspektive može činiti da je položaj atributa u imenskoj skupini u pravilu inicijalan, starija razdoblja hrvatskoga jezika govore da tako nije bilo uvijek. U najstarijem hrvatskom književnom idiomu, hrvatskome crkvenoslavenskome jeziku, kada je o pridjevskim atributima riječ, utvrđena je podjednaka zastupljenost antepozicije i postpozicije, s tim da se postpozicija, a ne antepozicija kako bi se moglo činiti, smatra manje obilježeno.⁹

⁹ V. Sudec, Sandra, „Položaj pridjeva u imenskoj skupini u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku“, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, god. 39, br. 2, 2013., str. 631-644. U tekstovima onoga što danas zovemo lijepa književnost i u kojima se miješaju jezični tipovi već se vidi blaga prednost antepozicije, v. Damjanović, Stjepan, „Staroslavenski i starohrvatski u hrvatskim srednjovjekovnim tekstovima“, u: Bičanić, Ante (gl. ur.); Damjanović, Stjepan (ur.), *Povijest hrvatskoga jezika. I. knjiga: Srednji vijek*, Croatia, Zagreb, 2009., str. 384.

Pridjevski atributi u *Kvaderni kapitula lovranskoga* očekivano pokazuju pomak prema prevlasti antepozicije atributa, o čemu svjedoče brojne imenske skupine: *rečeni vinograd* (75.B), *vsakim bolim načinom* (6.B), *počtovani redovnici* (10.A), *s(ve)toga Ivana* (J.V.3), *pokoinoga štradijota* (1.B), *vsako leto* (2.B), *večnim zakonom* (17.A), *pravu polovicu* (78.B), *v dobrem tegu i ordine* (10.A), *na današni dan* (6.B), *običajnoga prebivanja* (8.A) i brojni drugi. No potvrđena je i postpozicija pridjeva i to ne tako rijetko. Gotovo je u pravilu u postpoziciji ključni atribut cjelokupnoga rukopisa, pridjev *lovranski*, počevši od najčešće imenske skupine u tekstu *kapitula lovranskog*, a onda i na ostale sintagme s tim posvojno-odnosnim pridjevom: *na kuntradi lovranskoj* (2.A), *na kunfine lovranskom* (17.A), *pred ostale popi lovranske* (83.B), *od redovniki lovranskeh* (79.B), *od mere lovranske* (14.B), *plvan lovranski* (14.B), *v pristojanjeh lovranskih* (8.B), *kanonik lovranski* (20.B). Zabilježeno je i jedno odstupanje od toga reda riječi, odnosno pridjev je *lovranski* potvrđen u antepoziciji u skupini *ostali redovniki lovranskoga kapitula* (17.A). Dosljedno su u postpoziciji i ostali posvojno-odnosni pridjevi tvoreni dometkom *-ski*: *med meje kapitulske* (4.B), *put komunski* (8.B), *vinograd križevski* (71.B), *poli verta popovskoga* (82.B) i dr. Opisni i odnosni pridjevi rijetko su u postpoziciji. Sveza *crkva stolna* (1.A) uvijek ima atribut na drugome mjestu vjerojatno iz razloga što je riječ o ustaljenoj svezi. Isto bi vrijedilo i za *nedelu mladu* (2.A), koja je pak potvrđena samo jednom pa se ne može sa sigurnošću reći da je riječ o ustaljenom izrazu.

Ostali su rijetki primjeri pridjeva u postpoziciji: *zemle puste* (81.B), *parta čista* (73.B), *plovan rečeni* (6.B) te višечlane skupine *trava letna i zimna* (78.B), *plovana niže pisanoga* (6.B), *pred svedoki niže pisanimi* (77.A) i dr.

Za razliku od pridjevskih atributa kod kojih je antepozicija češća od postpozicije, kod brojevnih je pak atributa čini se ipak nešto drukčije, tj. postpozicija preteže nad antepozicijom: *maše jedne* (1.A), *jaruhi .b. (2)* (75.A), *libri .v. (3)* (3.A), *so(ldi) .g. (4)* (1.B), *let .d. (5)* (74.A), *lib(a)r .e. (6)* (80.A), *pašti .ž. (7)* (1.A), *so(ldi) .î. (10)* (5.A), *libar .g.î. (14)* (J.V.2), *so(ldi) .i. (20)* (J.V.2), *so(ldi) .j. (30)* (2.B), *jam .k. (40)* (83.B). U antepoziciji je, primjerice, dosljedno broj *jedan* kada je zabilježen slovom *az*: *.a. (1) mašu* (1.A), *.a. (1) kolacion'* (1.B), *.a. (1) nerez* (1.B), *.a. (1) libru* (2.A), *.a. (1) južina* (2.A) i dr. I inače, veći su izgledi da će se jednoznamenasti broj naći u antepoziciji nego dvoznamenkasti: *.b. (2) maše* (4.A), *.v. (3) libre* (J.V.2), *.g. (4) del* (1.B), *.d. (5) kvart* (70.B) itd.

No da je teško uvidjeti neku uočljivu pravilnost govore i sljedeća dva primjera koja su sintaktički vrlo slična, ali s različitim izborom reda riječi brojevnoga atributa i imenice:

- (1) *Ošće nam, rečenim popom, plaća oltar s(ve)toga Stepana v svetom Ivane .v. (3) libar, a mi smo popi obligani služiti na leto .b.î. (12) maš. (3.A)*
- (2) *Ošće nam, rečenim popom, plaća oltar svete Lucie v svetom Ivane libri .v. (3), a mi smo obligani na nem služiti na leto mis .b.î. (12). (3.A)*

Datumi koji sadrže redne brojeve pišu se dvojako. Kada mjesec prethodi danu, najčešći je redoslijed da je redni broj dana u postpoziciji, *meseca ijuleja na dni .i.e. (26) (17.A)*, *meseca pervara na dni .e.î. (16) (79.B)*, *meseca (j)envara na dni .b. (2) (78.B)*, *meseca ijulea dan .g. (4) (J.V.2)*, ali nađe se i koja iznimka poput *meseca aprila na .b. (2) dan (14.A)*. Kada dan prethodi mjesecu, onda je redni broj dana, ali bez imenice *dan*, u antepoziciji u odnosu na mjesec: *na .i.z. (29) sektebra (6.B)*, *na .i.g. (24) ijuna (19.B)*, *na .z.î. (19) novembra (68.A)*, *na osamnaist marča (58.A)*. Rijedak primjer u kojem se zadržala imenica *dan*: *na dni .g. (4) febrara (58.A)*, ipak baca novo svjetlo na antepoziciju te bi se moglo reći da je ona rezultatom postpozicije rednoga broja u odnosu na *dan* koji je u elipsi.

Premda u vlastitom imenu nije riječ o odnosu atribucije o kakvom je dosada bilo riječ, na ovom mjestu može se napomenuti kako se u *Inventaru*, kada je riječ o ženama, prezime dvaput našlo u antepoziciji, *To plaća Marić Andreja (2.B)*, *To plaća Rušić Mateja (2.B)*, za razliku od muških osoba: *To plaća Grško Munčić (3.A)*. No ni to nije pravilo, npr. *ke (j)e pustila Ardemušica Kkota (4.A)*, *(je) kupila Sorlina od Matkovića (2.A)*.

O položaju posvojnoga zamjeničkoga atributa bit će riječ u 2. 5.

2. 4. Negacija

Negacija se u *Kvaderni* izriče niječnom česticom *ne* i niječnim veznikom/česticom *ni* (*ne mozite redovniki rečeneh zemaal vzet ni Blažu ni nega redi kako (j)e više pisano (80.A)*). Veznik/česticu *ni* treba razlikovati od stegnutoga zanijevanoga oblika glagola *biti* za treće lice jednine *ni* (*I to ni platil 16 lete (84.A)*).

U *Kvaderni* se dosljedno provodi niječno slaganje, tj. slaganje zanijevanoga glagola i niječne zamjenice ili priloga:

- (2) ...*to plaćajuć da nim ne mozi ni(j)edan vzet ni odnet rečenih vrti*¹⁰ (14.A)

Niječno slaganje valja razlikovati od dvostruke negacije. Za razliku od niječnoga slaganja u kojem dvije ili više niječnih riječi (niječne čestice, veznici, zamjenice, prilozi) izražavaju jedno niječno značenje, kod dvostruke negacije dvije niječne riječi izražavaju dva različita niječna značenja koja se onda, kao u logici, međusobno neutraliziraju pa se samo značenje može izraziti i jestnom rečenicom.¹¹ Naravno, između rečenice s dvostrukom negacijom i jestne rečenice ne može se staviti potpuni znak jednakosti jer svaki jezični izbor donosi sa sobom stilske i retoričke nijanse koje se ne mogu neutralizirati. Jedan od načina na koji se u jeziku ostvaruje dvostruka negacija jest kada su zanižekane i glavna i zavisna surečenica nezavisno složenoga ustrojstva. Takvi se primjeri mogu naći i u *Kvaderni kapitula lovranskoga*, npr.:

- (3) *Ošće da ni (j)edan ni budi stare i ni mlai da nima poit van s kuntrade ako se ne javi starešine ili komu popu ki bi v kapitule bil.* (J.V.4)

Da je riječ o dvostrukoj negaciji pokazuje činjenica da se isto može reći kako netko *ako se javi starešine ili komu popu ki bi v kapitule bil*, može *poit van s kuntrade*. U toj tvrdnji nema nijedne niječne riječi.

Konačno, u ovom važnom lovranskom glagoljskom rukopisu potvrđeni su oblici ponavljanja niječne riječi koji se ne mogu nazvati ni niječnim slaganjem ni dvostrukom negacijom:

- (4) *Ako ne bi ta rečeni Brnardin ili redi nega ne davali toga rečenoga livela ili ga ne fadigali kako se pristo tako rečeni kapitul mozi vzeti rečeni dolčić kako svoje vlašće blago naino.* (72.A)

Ova pojava u *Kvaderni* dolazi u pogodbenim rečenicama s kondicionalom, pri čemu niječna čestica *ne* stoji ispred oba dijela složenoga glagolskoga oblika, i ispred finitnoga (pomoćnoga glagola *biti*) i ispred nefinitnoga oblika (tj. participa). U navedenom primjeru riječ je o kondicionalima *bi davali* i *bi fadigali*, s tim da se pomoćni dio *bi* ne ponavlja dvaput. Ovakvi primjeri izražavaju jedno niječno značenje za svaki predikat (*ne bi davali*, *ne bi fadigali*), ali se čestica ponavlja vjerojatno zbog relativne udaljenosti finitnoga i nefinitnoga oblika s ciljem da se ne previdi niječno značenje. Tome u prilog ide činjenica da ova pojava nije obvezna, tj. ne mora se uvijek provoditi.

¹⁰ Viškanić u transliteraciji razdvaja *ni* i *(j)edan*, v. Viškanić, Damir, nav. dj., str. 73.

¹¹ Usp. Zovko Dinković, Irena, *Negacija u jeziku. Kontrastivna analiza negacije u engleskome i hrvatskome jeziku*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2013., str. 135, 139, 229-230, 232.

Pokazuje to i sljedeći primjer:

- (5) *Ako li rečeni Gergur ne bi rečeni vert fadigal kako se pristoi ili ne bi daval rečenih pinezi vsako leto tako mozi rečeni plvan i redovniki lovranski vzet rečeni vert v svoe ruki i dat kamo nim drago. (82.B)*

Primjeri poput (4) vjerojatno su rezultatom prvotne usmenosti izlaganja jer se u živome govoru brže rade pogreške u razumijevanju teksta te je stoga potrebno poduzeti mjere, poput ponavljanja, da se to izbjegne. Upravo je ponavljanje jedna od karakteristika u cijeloj *Kvaderni*, što ne čudi s obzirom na pravnu narav teksta. Slično čestici *ne*, u prethodno navedenome primjeru (3) može se vidjeti kako se ponavlja i imperativna čestica *da* (*Ošće da ni (j)edan ni budi stare i ni mlai da nima poit van (J.V.4)*).¹²

Valja primijetiti kako treću niječnicu iz primjera (4) uzrokuje i činjenica da je riječ o drugom, tj. novom predikatu i novoj rečenici uvedenoj veznikom *ili*. Primjer (5) ima sličnu situaciju, ali se u njemu nakon *ili* opet uvodi pomoćni glagol ispred kojega stoji niječnica. U suvremenome hrvatskome jeziku također je potrebno da se u drugoj surečenici ponovi pomoćni glagol unatoč tomu što je riječ o istom licu i istom glagolskom obliku, tj. kondicionalu (*Ako ne bi plaćali najamninu ili ne bi obrađivali zemlju ... / *Ako ne bi plaćali najamninu ili ne obrađivali zemlju*). Stoga, primjer (4) pokazuje i da nefinitni glagolski oblik kondicionala, kao nositelj leksičkoga značenja, može stajati samostalno ako se u neposrednoj sintaktičkoj okolini nalazi finitni glagolski oblik istoga lica i broja, tj. finitni oblik koji se odnosi na isti subjekt.

2. 5. Izricanje posvojnosti

Posvojnost je univerzalna „semantička kategorija koja se ostvaruje na sintaktičkoj razini“, a izražava „odnos između onoga komu što pripada (subjekta posjedovanja) i onoga što mu pripada (objekt posjedovanja), tj. odnos u kojemu objekt posjedovanja pripada subjektu posjedovanja“.¹³ Izricanje posvojnosti u *Kvaderni kapitula lovranskoga* uklapa se u obrasce izricanja posvojnosti u hrvatskome jeziku do polovice 19. stoljeća koje je ustanovila i iscrpno opisala Lana

¹² Udvajanje i umnažanje čestice *da* zabilježeno je i u starijim hrvatskoglagolskim tekstovima crkvenoslavenske provenijencije, pogotovo u *Senjskome misalu* (1494.). V. Mihaljević, Milan, „Veznik *da* u hrvatskoglagolskim tekstovima“, *Slavia Meridionalis*, sv. 4, 2003., str. 30-32.

¹³ Hudeček, Lana, *Izricanje posvojnosti u hrvatskome jeziku do polovice 19. stoljeća*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2006., str. 10, 11.

Hudeček.¹⁴

U ovome se pravnome tekstu najčešće izražava posvojnost trećega lica, što i nije neočekivano s obzirom na njegovu funkcionalnu narav i sam sadržaj. Posvojnost se može izražavati zamjenicama, posvojnima jednako kao i ličnima. Od posvojnih je zamjenica potvrđena zamjenica trećega lica muškoga roda jednine, koja je većinom u antepoziciji uz nekoliko iznimki: *negovi franki* (81.B), *za negovu korist* (6.B), *na negovem blage* (20.B), *meju negovimi brajdami* (6.A), *od ruk negoveh* (74.A), *od roistva negova* (8.A) i dr. Potvrđena je i posvojna zamjenica prvoga lica množine: *za našega pravadnika* (85.B), *po našem starem zakonu* (7.B).

Osim posvojnim zamjenicama, posvojnost se izražava i genitivom ličnih zamjenica, i to isključivo posvojnost trećega lica. U *Kvaderni* je upravo češće da se posvojnost trećega lica izražava ličnim zamjenicama nego posvojnim zamjenicama od kojih je, kao što je rečeno, potvrđena samo posvojna zamjenica jednine muškoga roda *negov*.¹⁵ Kada je o ličnim pak zamjenicama riječ, osim posvojnosti muškoga roda jednine, *ž nega kunfini* (1.B), *nega redi* (17.A), *nega ludi* (74.A), *nega deca* (81.A), *nega otac* (84.A), potvrđena je i posvojnost ženskoga lica jednine, *ne blago* (1.B), *ne kunfini* (1.B), te posvojnost trećega lica množine: *nih mrtvih* (80.A), *nih ogradu* (80.B), *nih vinograd* (75.B), *nih blago* (73.B) i dr. Posvojni atribut lične zamjenice dosljedno je u antepoziciji, te je potvrđena samo jedna iznimka u sintagmi *redi nega* (72.A). Izricanje posvojnosti trećega lica genitivom ličnih zamjenica baština je najstarijih razdoblja slavenske pismenosti, tj. potvrđeno je još i u starocrkvenoslavenskome jeziku.¹⁶ Gramatička mu je osobitost i što, za razliku od izražavanja posvojnosti posvojnim zamjenicama, izostaje sročnost između dviju atributnih sastavnica, tj. zamjenica je uvijek u genitivu, a imenica može biti u kojem god padežu, ovisno o kontekstu. Sročnosti ne mora biti ni u kategoriji broja, kao što je to, primjerice, u navedenoj atributnoj sintagmi *nega kunfini*.

¹⁴ Na i. mj.

¹⁵ Slično je u čakavskom književnom jeziku 16. stoljeća, v. Kapetanović, Amir, „Čakavski hrvatski književni jezik“, u: Bičanić, Ante (gl. ur.); Katičić, Radoslav – Lisac, Josip (ur.), *Povijest hrvatskoga jezika. 2. knjiga: 16. stoljeće*, Croatica, Zagreb, 2011., str. 108-109.

¹⁶ Za ovu pojavu u starocrkvenoslavenskome jeziku i njegovim redakcijama kaže se da je nastala pod utjecajem grčkoga i latinskoga jezika koji posvojnost trećega lica također izražavaju genitivom lične zamjenice (v. Hudeček, Lana, nav. dj., bilj. 83, str. 95). No valja imati na umu da u starocrkvenoslavenski jezik i njegove redakcije ne bi ušla pojava koja ne bi imala nikakve veze s organskim slavenskim idiomom o kojem je riječ te su strani predlošci mogli samo potencirati uporabu nečega što u domaćem jeziku već postoji. Dokaz je tome i *Kvaderna kapitula lovranskoga* koja nije pisana književnim jezikom, a opet posvojnost izriče na način koji to rade i najstariji hrvatski književni idiomi poput hrvatskoga crkvenoslavenskoga jezika ili čakavskoga književnoga jezika.

Osim posvojnih i ličnih zamjenica, posvojnost se može izraziti i povratno-posvojnomo zamjenicom. Tako je u jednom primjeru povratno-posvojna zamjenica *svoj* upotrijebljena u značenju posvojnosti trećega lica muškoga roda, tj. umjesto *negov*:

- (6) *Ošće leta dan kerstih ja pop Mihovil Češić sina tomu Mateju Bakšaniću, matere ime Mara kum be Miha Mohorović i svoju ženu Margaretu.* (57.A)

No ta se zamjenica znatno češće koristi za izražavanje povratne posvojnosti, tj. za izricanje pripadanja rečeničnom subjektu:¹⁷

- (7) *(1636) veće (j)e pustil pok(oini) Ivan Ladihović častnomu kapitulu lovranskom na svoju oprić za dušu svoju i svoeh starejih vsako leto va veki* (22.A)
- (8) *...kako g(ospo)d(i)n biskup zapoveda v svojih mandatih.* (J.V.4)

Atributna sintagma *za dušu svoju* iz primjera (7) jedan je od rijetkih primjera postpozicije povratno-posvojne zamjenice koja je redovito u antepoziciji. Navedeni primjeri (7) i (8) pokazuju i da se zamjenicom *svoj* najčešće izražava pripadanje rečeničnom subjektu trećega lica. Rijetko će se njome označavati pripadnost rečeničnom subjektu prvoga i drugoga lica, što je i inače tipično za predstandardno vrijeme:¹⁸

- (9) *...tako mu (j)e mozimo vzet kako svoje i naše va vsako vreme.* (83.B)

- (10) *...da redovniki mozite vzet kostani sopet kako svoje.* (80.A)

Primjer (9) pokazuje i kako je povratno-posvojna zamjenica popraćena još kojom riječi koja joj pojačava i naglašava značenje, što nije osamljen primjer: *svoju vlastitu pravicu* (8.A), *svoju navlastitu ruku* (10.A), *kako svoje vlašće* (15.A) i dr.

Pripadnost se rečeničnom subjektu prvoga lica izriče posvojnim zamjenicama:

- (11) *I ja pop Marko Kremčić nodar i kancaler grada Lovrana ki to zapisah pravo moju ruku kako se više udrži.* (80.A)
- (12) *učiniše račun popi lovranski za Ivanom Brnčićem za živinu zgora pisanu i prodasmo naš part te živine rečenomu Ivanu* (75.A)

U *Kvaderni* uopće nisu potvrđene posvojne zamjenice za drugo lice što je rezultatom pravne naravi teksta koja uređuje odnose među dvjema stranama te se ponajprije i ponajviše služi trećim licem.

¹⁷ V. Hudeček, Lana, nav. dj., str. 148.

¹⁸ V. isto, str. 201.

Osim zamjenicama, posvojnost se može izražavati i nezamjeničkim genitivom, o čemu je bilo riječi u 2. 1. 1.

3. Zaključak

Kvaderna kapitula lovranskoga, najvažniji i najobimniji glagoljski spomenik grada Lovrana, znakovit je jezični korpus koji nije bio podvrgnut jezikoslovnim istraživanjima. Budući da su sintaktička istraživanja povijesnih razdoblja deficitarna u odnosu na ona fonološka i morfološka, prednost je dana sintaktičkoj razini kao prilog povijesnoj sintaksi hrvatskoga jezika i sintaksi pisanoga hrvatskoga jezika čakavske osnovice.

U sintaktičkoj raznolikosti obrađenih tema uočena je uklopljenost u određene već ustanovljene sintaktičke obrasce povijesnih razdoblja (npr. izražavanje posvojnosti genitivom i ličnim zamjenicama), postojanje kontinuiteta unutarne povijesti hrvatskoga jezika (s obzirom na prevlast antepozicije nad postpozicijom atributa), ali i zanimljive novine vezane za participe i negaciju. U *Kvaderni* je potvrđeno ponavljanje niječnice ispred finitnoga i nefinitnoga dijela kondicionala kao i sintaktička samostalnost participa u slučaju kada je u neposrednoj sintaktičkoj okolini finitni dio koji se odnosi na isti subjekt. Valja naglasiti kako je ovaj tip ponavljanja niječne čestice, ispred finitnoga i nefinitnoga dijela istoga glagolskoga oblika, dosada nepoznat povijesnoj sintaksi negacije hrvatskoga jezika te predstavlja još jedan prilog distinktivnosti i raznolikosti univerzalne pojave jezične negacije.

Literatura

1. Damjanović, Stjepan, „Staroslavenski i starohrvatski u hrvatskim srednjovjekovnim tekstovima“, u: Bičanić, Ante (gl. ur.); Damjanović, Stjepan (ur.), *Povijest hrvatskoga jezika. 1. knjiga: Srednji vijek*, Croatica, Zagreb, 2009., str. 351-403.
2. Fučić, Branko, „Kvaderna kapitula lovranskoga“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, sv. 15, 1988., str. 27-39.
3. Hudeček, Lana, *Izricanje posvojnosti u hrvatskome jeziku do polovice 19. stoljeća*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2006.

4. Kapetanović, Amir, „Čakavski hrvatski književni jezik“, u: Bičanić, Ante (gl. ur.); Katičić, Radoslav – Lisac, Josip (ur.), *Povijest hrvatskoga jezika. 2. knjiga: 16. stoljeće*, Croatica, Zagreb, 2011., str. 77-123.
5. Kuzmić, Boris, „Jezik hrvatskih pravnih tekstova“, u: Bičanić, Ante (gl. ur.); Damjanović, Stjepan (ur.), *Povijest hrvatskoga jezika. 1. knjiga: Srednji vijek*, Croatica, Zagreb, 2009., str. 405-455.
6. Mihaljević, Milan, „Veznik *da* u hrvatskoglagoljskim tekstovima“, *Slavia Meridionalis*, sv. 4, 2003., str. 4-34.
7. Mihaljević, Milan – Reinhart, Johannes, „The Croatian Redaction: Language and Literature“, *Incontri linguistici*, sv. 28, 2005., str. 31-82.
8. Pičhadze, Ana, „Perifrastičeskij prohibitiv v drevnerusskom“, u: *Miscellanea Slavica. Sbornik statej k 70-letiju Borisa Andreeviča Uspenskogo*, Indrik, Moskva, 2008., str. 228-238.
9. Sanković, Ivana, „Lovranska *glagolitica* i dosadašnja istraženost“, *Zbornik Lovranščine*, knj. 1, 2010., str. 281-300.
10. Sudec, Sandra, „Položaj pridjeva u imenskoj skupini u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku“, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, god. 39, br. 2, 2013., str. 631-644.
11. Viškanić, Damir, *Quaderna capituli Lovranensis/Kvaderne kapitula lovranskoga*, Katedra Čakavskoga sabora Opatija – Adamić, Lovran – Rijeka, 2002.
12. Wallace, Daniel B., *Greek Grammar Beyond the Basics*, Zondervan Publishing House, Grand Rapids, Michigan, 1996.
13. Zovko Dinković, Irena, *Negacija u jeziku. Kontrastivna analiza negacije u engleskome i hrvatskome jeziku*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2013.

SUMMARY

Remarks on the syntax of the „Kvaderna kapitula lovranskoga“

The paper, based on the transliteration edition of Damir Viškanić, analyzes and describes selected and previously unexplored syntactic topics of the Chakavian-glagolitic part of the Kvaderna kapitula lovranskoga. Case and verb syntax, negation, position of attribute in noun phrases and expressions of possession are being investigated. One previously unknown feature of the Croatian language is confirmed in Kvaderna kapitula lovranskoga: namely, repetition of the negative particle ne before finite and nonfinite part of the compound verb form. All of the aforementioned contributes to the Croatian language dialectology and historical grammar.

Key words: Kvaderna kapitula lovranskoga, Chakavian dialect, case syntax, verb forms syntax, negation, attribute, word order, possession